

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І.О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. На здобуття наук. ст. д-ра філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ірина Олександрівна Голубовська. – К., 2004. – 38 с.
2. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд: монографія. – К.: НДПУ, 2007. – 444 с.
3. Єрмоленко С. Національна свідомість і виховання української мовної особистості / С.Єрмоленко // Урок Української. – 2001. – № 11/12. – С. 9-10.
4. Залізняк Г. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та майбутній / Г.Залізняк, Л.Масенко. – К., 2001. – 92 с.
5. Іщенко Ю. Двомовна мовна особистість: нарративна та дискурсивна ідентичність / Ю.Іщенко // Філософська думка. – 2008. – № 1. – С. 114-127.
6. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Масенко. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 164 с.
7. Селігей П. Про виховання мовної свідомості / П.Селігей // Мовознавство. – 2010. – № 2-3. – С. 176-193.
8. Семенов О. Культура наукової української мови: підручник / О.Семенов. – К.: Академія, 2010. – 216 с.
9. Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовної особистості у вищій школі / О.Черемська // Вища школа. – 2010. – № 12. – С. 63-72.

УДК 378.016:81'243:159.955.4

*Дацько Ю.М.
(Львів, Україна)*

РОЛЬ РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається рефлексія, її психологічне та педагогічне тлумачення, а також роль у формуванні комплексу професійних умінь учителя іноземної мови.

Ключові слова: *рефлексія, професійна рефлексія, парадигма професійної підготовки вчителя.*

В статье рассматривается рефлексия, ее психологическое и педагогическое понимание, а также ее роль в формировании комплекса профессиональных умений учителя иностранного языка.

Ключевые слова: *рефлексия, профессиональная рефлексия, парадигма профессиональной подготовки учителя иностранного языка.*

The article deals with reflection, its psychological and pedagogical understanding as well as its role in the formation of the complex of professional skills of the foreign language teacher.

Key words: *reflection, professional reflection, paradigm of the professional training of a foreign language teacher.*

© Дацько Ю.М., 2011

Потреби України у висококваліфікованих спеціалістах знаходять відображення у підготовці вчителів іноземної мови, оскільки іноземна мова сьогодні є не лише частиною культури нації, але й запорукою успіху та майбутньої вдалої кар'єри. Сьогодні відбувається реформування навчального процесу у вищих навчальних закладах України відповідно із загальноєвропейськими вимогами до якості освіти: інформатизація освітнього простору, інтеграційні процеси в сучасній вітчизняній освіті, налагодження українськими ВНЗ співпраці з європейськими навчальними закладами в сфері навчальної та наукової діяльності, студентські міжнародні обміни, можливість здобуття другої вищої освіти та навчання за магістерськими програмами за кордоном. В умовах реформування вищої школи змінюються і освітні технології викладання через впровадження модульно-рейтингової системи навчання, міждисциплінарну інтеграцію, демократизацію та економізацію освіти.

Нові пріоритети й соціокультурні цінності, що обумовлюють необхідність інновацій змісту, засобів, форм і методів професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, сприяли значній активізації наукових досліджень у різних напрямках. Необхідність таких наукових розробок є очевидною, оскільки без них неможливе запровадження у сучасну шкільну практику нових технологій навчання іноземних мов, що потребують реалізації функцій учителя як менеджера навчально-пізнавального процесу. Особливого значення набуває пошук шляхів вирішення необхідного рівня професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов при виконанні функцій своєї сучасної ролі.

За останні роки з'явилося чимало шкіл та розробок, пов'язаних з використанням рефлексії. Чим пояснюється така пильна увага до цієї теми? Причина використання рефлексії обумовлена загальними змінами, що відбулись у сучасному суспільстві, які впливають на менталітет, пріоритетне розуміння завдань розвитку людини і, відповідно, на модель його загальної освіти та професійної підготовки. Більшість дослідників вже не керуються застарілими уявленнями про образ учителя іноземної мови як джерела й носія іномовної інформації, безпідставно обмежуючи професіограму цього фахівця переважно рамками методичних знань. Саме рефлексивне мислення виходить на перший план, а його формування та розвиток стають невід'ємними завданнями будь-якого ступеня навчання в цілому та професійного навчання в особливості.

В результаті чисельних досліджень з'явилась низка робіт про рефлексію, які, тим не менше, не дають поки цілісної уяви про особливості та культуру рефлексивного мислення та раціональні способи його формування та розвитку. Немає єдиного визначення рефлексії, оскільки кожен дослідник вбачає її роль лише у вирішенні певних проблем. Рефлексія розуміється психологами як: 1) зверненість свідомості людини на пізнання себе самого, зокрема власних психічних станів і процесів; 2) роздуми людини над власним життєвим досвідом, аналіз своїх переживань, почуттів і вчинків [1: 178]. Рефлексія трактується в психології також як механізм взаєморозуміння, тобто "осмислення суб'єктом того, якими засобами і чому він справив те або інше враження на партнера по спілкуванню" [2: 494].

В педагогічній діяльності, яка відбувається в умовах інновацій і в якій особистісний розвиток учня розглядається як домінанта, особливого значення набуває професійна рефлексія. Рефлексія педагогічна поєднує обидва підходи психологів до визначення рефлексивних процесів і трактується як "здатність учителя дати собі і своїм вчинкам

об'єктивну оцінку, зрозуміти, як його сприймають діти, інші люди, перш за все ті, з ким учитель взаємодіє в процесі педагогічного спілкування” [3: 130].

Практика впровадження рефлексії у систему педагогічної освіти переконує у тому, що не всі розуміють суть рефлексивної моделі побудови навчання. Часто можна почути висловлювання про те, що рефлексія – це лише модне слово, яке заміняє звичні поняття про традиційний аналіз, самоаналіз уроку, навчальної ситуації, шляхи взаємодії учителя та учня. При цьому пряма передача (а часом і нав'язування) готових рішень та знань студенту вважається необхідним і безальтернативним етапом професійного становлення, а досвід формування рефлексивного мислення, тобто самостійного чи колективного пошуку невиваєної інформації та її переусвідомлення – непродуктивною втратою часу.

Науковці по-різному бачать та розуміють роль рефлексії у контексті професійної підготовки вчителя. У сукупності ці уявлення показують всю широту спектра впливу певного типу мислення на формування професійної компетентності вчителя. Приведемо лише деякі, найбільш поширені думки з приводу даної проблеми.

Д. Гор [4] об'єктом рефлексії вважає ефективність навчальних стратегій у досягненні поставленої мети, а використання рефлексії у процесі підготовки майбутнього вчителя – гарантом того, що вчитель здобуде корисну звичку роздумувати над процесом викладання. Д. Калдерхед та П. Гейтс [5: 2] розглядають рефлексію як засіб досягнення мети навчальних програм для системи педагогічної освіти для того, щоб:

- навчити вчителів аналізувати, обговорювати, контролювати та змінювати власну практику викладання, використовуючи аналітичний підхід до навчання;
- сприяти подальшому розумінню соціального контексту, в якому вони працюють, усвідомленню того факту, що навчальні завдання необхідно коректувати із врахуванням цього контексту;
- заохочувати прагнення вчителя до саморозвитку та самостійності, більшої відповідальності за свій професійний ріст;
- допомагати вчителю виробити власну теорію навчання, розуміння та базових принципів їх власної навчальної практики;
- озброїти вчителя необхідними навичками для того, щоб вони були більш активними та ініціативними в розробці нових інноваційних технологій та ініціаторами необхідних змін у розвитку системи освіти.

Часом досвід рефлексії не відкидається, навіть заохочується, але при цьому очевидно, що в поняття рефлексії вкладається якийсь особливий зміст. Авторське розуміння цього поняття не завжди пояснюється, що мимоволі приводить до традиційної проблеми – різного тлумачення одних і тих же термінів. Так, наприклад, в роботах Н. Язикової [6] можна зустріти чисто авторське розуміння рефлексії, її місця та ролі в процесі формування методичних вмінь вчителя. Рефлексія асоціюється з процесом навчання спілкуванню. Розуміння рефлексії пов'язується лише з власною діяльністю вчителя в процесі проведення уроку та його самоаналізу.

Традиційно парадигми професійної підготовки вчителя будуються на різному розумінні ролі теоретичних знань та практичного досвіду їх використання у реальній дійсності. Прийнято виділяти дві діаметрально протилежні парадигми педагогічної освіти – зорієнтовану на засвоєння чисто практичних прийомів навчання конкретного навчального предмета (біохевіористична модель) і на засвоєння широкого спектру фун-

даментальних наукових знань (знання-центрична модель). Усі сучасні підходи до підготовки вчителя будуються на еклектиці основних положень цих моделей, і далеко не завжди вдається вирішити цю дилему. Саме рефлексивне знання здатне з'єднати розрив між знанням як таким і його використанням, оскільки воно виходить з аналізу досвіду як практичних, так і розумових дій і включає площину бачення, розуміння, комплексного осмислення дії в її межах.

Сутність рефлексії полягає в тому, що вчитель не тільки цілісно відображає світогляд своїх учнів і своєї особистості як професіонала, але й спроможний зі значним ступенем достовірності цілеспрямовано його перетворювати, поглиблювати, коректувати і розвивати. Обумовлюється це тим, що при рефлексії вчитель проектує предметний зміст навчально-пізнавальної діяльності учнів та конструює форми їх спільної діяльності як учасників і суб'єктів навчально-виховної взаємодії та комунікації. Як результат, вчитель змушує учня обирати позицію активного суб'єкта навчання, що здійснюється у загальній системі колективної роботи класу; розвиває здатність учня до самоуправління власною діяльністю; організує навчання як процес розв'язання навчально-пізнавальних проблем на основі творчої взаємодії з учнями.

Рефлексивний характер педагогічної діяльності знаходить свій прояв і у ставленні вчителя до самого себе. Активно спілкуючись з учнями, вчитель є одним із учасників діалогу з ними, водночас він не втрачає контролю за собою як професіоналом, оскільки оцінює себе як суб'єкта педагогічної взаємодії з погляду того, наскільки ефективно вдається йому організувати освітній процес і наскільки активними виступають учні.

В професійній рефлексії вчителя виділяють чотири її складові елементи. По-перше, це усвідомлення вчителем справжніх мотивів своєї діяльності; по-друге – вміння відрізняти свої ускладнення і проблеми від ускладнень і проблем учнів; по-третє – оцінка наслідків власних особистісних впливів на учнів і вміння бачити в дзеркалі життя інших людей. І, нарешті, здатність до емпатії і децентрації. Децентрація як особистісна властивість визначається як здатність людини стати на позицію партнера по взаємодії і координувати її зі своєю власною позицією [7 :80-81].

Очевидно, що розвиток рефлексивного мислення є актуальним завданням сучасної моделі підготовки вчителя іноземної мови, де здатність до рефлексії пов'язується з формуванням всього комплексу професійних умінь, а саме: умінням здійснювати контроль своїх дій і логіки судження; визначати послідовність і ієрархію етапів діяльності, спираючись на рефлексію над досвідом своєї минулої діяльності через пошук її підґрунтя; причин, смислу; умінням бачити протиріччя і ставати на позицію різних “спостерігачів”; умінням перетворювати пояснення явища, яке спостерігається чи аналізується залежно від мети та умов. Це передбачає принципову перебудову психологічної структури діяльності вчителя іноземної мови як процесу рефлексивного управління, а також оволодіння ним своєю новою професійною роллю – бути активним дослідником, діагностом, проєктувальником, організатором продуктивної навчально-пізнавальної й іномовної мовленнєвої діяльності учнів, що, в свою чергу, дозволить реалізувати їх знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Немов Р.С. Психология: Словарь-справочник. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕС, 2003. – 352 с.
2. Шапарь В.Б. Словарь практического психолога / В.Б. Шапарь. – Харьков: Торсинг, 2004. – 734 с.
3. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 256 с.
4. Gore J.M. Reflecting on reflective teaching / J.M. Gore // Journal of Teacher Education. – 1987- Vol.38. – Iss.2. — Pp.33-39.
5. Calderhead J., Gates P. Conceptualizing reflection in teacher development / J. Calderhead, P. Gates. – London: Falmer Press, 1993. – 119 p.
6. Языкова Н.В. Формирование профессиональной методической деятельности студентов / Н.В. Языкова. – Улан-Удэ, 1994. – 237 с.
7. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності / О.І.Гура. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

УДК 821.01.14.1

*Кобзева Н.А.
(Томск, Россия)*

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ ВЫПУСКНИКА ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

У статті розглядаються поняття комунікативної і міжкультурної компетенцій та можливості їх формування у процесі викладання англійської мови, а також форми проведення позааудиторних занять з англійської мови.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, комунікативна компетенція, міжкультурна компетенція, *Edutainment, Speating, Scrabble*.

В статье рассматриваются понятия коммуникативной и межкультурной компетенций и возможности их формирования в процессе преподавания английского языка, а также формы проведения внеаудиторных занятий по английскому языку.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, коммуникативная компетенция, межкультурная компетенция, *Edutainment, Speating, Scrabble*.

The article examines the concepts of communicative and intercultural competencies, and their formation in the process of teaching English as a foreign language, as well as forms of extracurricular activities in English.

Key words: competence approach, competence, communicative competence, intercultural competence, *Edutainment, Speating, Scrabble*.

© Кобзева Н.А., 2011